

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та соціальної роботи**

**Соціальний супровід дитячих будинків
сімейного типу**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала:

студентка 4 курсу, 401 групи
Бойчук Світлана Романівна

Керівник:

кандидат педагогічних наук,
асистент **Білик Н.М.**

*До захисту допущено на
засіданні кафедри*

протокол № від «__» _____ 2025 року

Зав. кафедрою _____ проф. Тимчук Л.І.

АНОТАЦІЯ

Бойчук С.Р. Соціальний супровід дитячих будинків сімейного типу – кваліфікаційна робота. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Кафедра педагогіки та соціальної роботи, Чернівці, 2025.

Робота присвячена дослідженню особливостей соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу в сучасних умовах в Україні. Досліджено законодавчу базу, напрями роботи соціальних служб, технології здійснення супроводу, міжнародний досвід та результати дослідження. Акцент зроблено на ролі фахівців, потребах родин, актуальних викликах під час воєнного стану. Запропоновано шляхи удосконалення практик супроводу.

Ключові слова: дитячий будинок сімейного типу, соціальний супровід, нормативно-правове забезпечення, методи роботи, технологія соціального супроводу.

ABSTRACT

Boichuk S. Social support for family-type children's homes. Qualification thesis of the first (bachelor's) level of higher education in the speciality 231 Social Work. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Department of Pedagogy, Chernivtsi, 2025.

The thesis is devoted to the study of the peculiarities of social support for family-type children's homes in modern conditions in Ukraine. The legislative framework, areas of work of social services, support technologies, international experience, and research results are examined. The emphasis is on the role of specialists, the needs of families, and current challenges during martial law. Ways to improve support practices are proposed.

Keywords: family-type children's home, social support, regulatory and legal framework, working methods, social support technology.

Кваліфікаційна робота містить результати моїх власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ С.Р. Бойчук

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ДИТЯЧІ БУДИНКИ СІМЕЙНОГО ТИПУ В УКРАЇНІ.....	6
1.1 Стан та діяльність дитячих будинків сімейного типу в Україні.....	6
1.2 Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з дитячими будинками сімейного типу в Україні.....	10
Висновки до розділу 1.....	17
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ	18
2.1 Напрями та методи соціальної роботи з дитячими будинками сімейного типу.....	18
2.2. Технологія соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу в Україні (на прикладі Центру соціальних служб м.Чернівці).....	28
Висновки до розділу 2.....	37
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41
ДОДАТКИ.....	48

ВСТУП

У сучасній Україні проблема забезпечення належного догляду та виховання дітей, що залишились без батьківського піклування та дітей-сиріт, є однією з найгостріших в сфері соціального захисту. Реформа системи інституційного догляду, орієнтована на розвиток сімейних форм виховання, передбачає поступову відмову від інтернатних закладів та перехід до альтернативних форм підтримки дітей. Однією з таких форм є дитячі будинки сімейного типу (ДБСТ), які забезпечують виховання дитини в умовах, максимально наближених до родинних.

Функціонування дитячих будинків сімейного типу потребує постійної підтримки з боку держави через надання комплексу соціальних послуг, зокрема соціальний супровід. Соціальний супровід – це механізм надання допомоги в адаптації, соціалізації, забезпечення прав та інтересів дитини. Він охоплює організацію життєдіяльності родини, профілактику кризових ситуацій, залучення фахівців різного профілю до вирішення проблем.

Особливої актуальності тема набуває в умовах воєнного стану в Україні. Втрата житла, переміщення, нестача ресурсів, проблеми доступом до послуг – усе актуалізує потребу в ефективному та персоналізованому соціальному супроводі. Саме тому необхідним є вивчення, аналіз та узагальнення практик соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу, а також розробка методів соціального супроводу, з метою його вдосконалення.

Соціальний супровід дитячих будинків сімейного типу є необхідним для ефективного функціонування цієї форми сімейного виховання. Останні дослідження свідчать про поступове розширення практик супроводу, однак залишаються і не вирішені питання: нестача кадрів, перенавантаження соціальних працівників, складна процедура створення дитячих будинків

сімейного типу, брак ресурсів. В той же час, існує гостра потреба в збільшенні кількості таких будинків.

Проблематика соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу активно досліджується в працях провідних українських науковців: І. Д. Звереві, О. Є. Безпалько, Л. О. Гурові, О. М. Полюхович, С. І. Максимові. Їх дослідження присвячені нормативно правовому-забезпеченню та розробці моделей, технологій та методів соціального супроводу вразливих груп населення, у тому числі дитячих будинків сімейного типу. Практичні аспекти висвітлюються в публікаціях соціальних служб, результатах соціологічних досліджень, працях фахівців соціальної роботи.

Об'єкт – дитячі будинки сімейного типу в Україні.

Предмет – система соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу в Україні.

Мета – узагальнити, проаналізувати та дослідити соціальну роботу із членами дитячих будинків сімейного типу в Україні.

Завдання:

1. Охарактеризувати стан та діяльність дитячих будинків сімейного типу в Україні
2. Проаналізувати нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з дитячими будинками сімейного типу.
3. Узагальнити напрями та методи соціальної роботи з дитячими будинками сімейного типу в Україні.
4. Дослідити здійснення соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу в Центрі соціальних служб м. Чернівці; розробити методичні рекомендації щодо здійснення соціального супроводу даної категорії.

В роботі використано методи теоретичного дослідження:

- аналіз та вивчення джерел, нормативно-правових документів з метою охарактеризувати поняття «дитячі будинки сімейного типу», «соціальний супровід»;

- анкетування вихователів дитячих будинків сімейного типу;
- інтерв'ю фахівця соціальної роботи Чернівецького міського центру соціальних служб;
- систематизація інноваційних методів здійснення соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає в розробці конкретних рекомендацій щодо вдосконалення соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу, з урахуванням сучасних умов в Україні. Матеріали дослідження можуть бути використаними фахівцями соціальної сфери для покращення якості надання соціальних послуг, оптимізації роботи з родинами тощо.

Важливе значення має узагальнення досвіду Чернівецького міського центру соціальних служб, на базі якого було досліджено актуальні проблеми та запропоновано методичні підходи.

Результати проведеного дослідження апробовані у вигляді тез на студентській науковій конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 16-17 квітня 2024 р; науковій конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 12-15 травня 2025 р.; II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціальна робота в громаді: сучасні виклики та перспективи розвитку», 18 квітня 2025 р.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел з 56 позицій, додатків. Загальний обсяг роботи 58 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ДИТЯЧІ БУДИНКИ СІМЕЙНОГО ТИПУ В УКРАЇНІ

1.1 Стан та діяльність дитячих будинків сімейного типу в Україні

Станом на 2022 рік кількість дітей, що перебувають у закладах інтернатного типу становила 25 087, в той час як кількість дітей, що виховуються у сімейних формах виховання – 61 138, з яких 9 037 саме дитячі будинки сімейного типу. Наразі, внаслідок війни, кількість усиновлень зменшилась майже у два рази.

До причин такої статистики з боку держави можна віднести: відсутність плану та стратегій для забезпечення кращого догляду; брак знань з допомоги дітям, позбавлених батьківського піклування у органів влади; дефіцит ресурсів та технічних можливостей у органах, що займаються дітьми, які перебувають в системі альтернативного догляду; відсутність можливості раннього втручання; брак знань та навичок у батьків щодо забезпечення екологічного простору для дітей [39, с.95].

Іншими причинами такого стану речей є: недостатня кількість ресурсів, необхідних для забезпечення роботи саме дитячих будинків сімейного типу; недостатня поінформованість серед населення України про переваги сімейних форм виховання; застаріла система догляду за дітьми; негативне позиціонування дітей чи батьків дитини працівниками інституційних закладів; війна, зменшення ресурсів та втрата освітніх можливостей для дітей [28, с.23].

В Національній стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки зазначалось, що інтернатні заклади повинні припинити приймати дітей до 2020 року. Цього не сталося, через відсутність необхідних реформувальних, належної підтримки фахівців, відсутність фахівців та

коштів для підтримки таких сімей. Як наслідок, станом на 2021 рік кількість дітей в закладах інституційного догляду лише збільшилась [16].

Станом на 2022 рік, свою діяльність продовжували 1320 дитячих будинків сімейного типу та 3035 прийомних сімей, в загальному це 15072 дітей. Більш ніж 13% дітей переїхали за кордон через військовий стан. Зараз, в умовах війни в Україні функціонують 125 закладів інституційного догляду, в яких перебуває 3210 дитини [37, с.27].

Війна також стала причиною необхідного зменшення кількості дітей в закладах інституційного догляду. А саме, більш ніж 38 000 з 48 000 дітей було повернуто в сім'ї із закладів інституційного догляду. При цьому, фахівцями не проводилась оцінка можливостей та здатності забезпечити належні умови та виховання батьками.

В заклади інституційного догляду потрапляє у 2 рази більше дітей, ніж покидає. Кількість дітей, що потрапляє до сімейних форм виховання мінімальна, наразі це найменший показник за останні 8 років. Окрім цього, було призупинено міжнародне усиновлення [39, с.97].

При цьому, якщо проаналізувати тенденції влаштування дітей до сімейних форм виховання за останні 5 років на прикладі Київської громади, можна побачити значне покращення. 92% дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування було влаштовано до сімейних форм виховання. За цими даними, в середньому 450 дітей влаштовуються у сімейні форми виховання. Тут же зазначається, що в Києві функціонує 31 дитячих будинків сімейного типу [12, с.9].

Держава намагається сприяти покращенню умов виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, плануючи в подальшому повну відмову від інституційних форм виховання. А саме, надається допомога: батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу можуть отримати багатокімнатну квартиру або житловий будинок, обладнаний усіма необхідними меблями та предметами побуту; дитячому будинку сімейного типу може бути надана

земельна ділянка поблизу будинку; здійснюється фінансова допомога при потребі здійснити ремонт; йде фінансування, виплата допомог та пенсій дитячим будинкам сімейного типу.

Але держава також має перелік умов, за яких особа чи подружжя можуть створити дитячий будинок сімейного типу. Однією з умов є проходження курсу підготовки, що зможе гарантувати належне виховання та створення сприятливого для вихованців клімату [3].

Впровадження нових проектів, підтримку з боку держави дитячих будинків сімейного типу можна пояснити важливістю виховання дитини саме в сімейних формах опіки. На думку науковців, саме сім'я є основним фактором майбутнього благополуччя дитини. Важливо не лише задовільнити біологічні потреби дитини, а й надати психологічну, емоційну підтримку. Окрім цього, заклади інституційного догляду дитини не можуть забезпечити повноцінний батьківський контроль, що є важливою складовою виховання. Через велику кількість дітей та невелику кількість працівників, інституційні заклади не можуть убезпечити дитину від нових ризиків, з якими вона щоденно стикається.

Дитині потрібно відчувати свою цінність та інтерес з боку батьків/вихователів/опікунів, це не лише допомагає вирішити складні ситуації, а й розвиває соціальні цінності. Також увага та контроль допомагають уникнути ризикованої поведінки, таких як вживання алкоголю чи наркотиків, агресія, куріння тощо [38].

Важливість кожного з цих аспектів виховання підкреслює Львівська громада, де станом на 2022 рік функціонувало 11 дитячих будинків сімейного типу, у яких виховувалося 74 дитини. Батьки-вихователі з великою відповідальністю ставляться до створення дитячих будинків сімейного типу. Необхідно також зазначити, що діти, подорослішавши, з теплом згадують дитячі роки та підкреслюють, що завдяки вихованню в умовах сім'ї вони змогли відчути, що таке піклування та любов [15].

Найбільша кількість дитячих будинків сімейного типу, станом на 2021 рік, була в Дніпропетровщині, а саме 185 дитячих будинків сімейного типу, де виховувались 1360 дітей. Окрім матеріального забезпечення дітей та батьків-вихователів, вони підкреслили увагу на потребі постійного та активного пошуку кандидатів [32].

В наш час, війна кардинально вплинула на функціонування дитячих будинків сімейного типу. Наразі головними потребами таких будинків є: відсутність постійного місця проживання або житла, яке зможе забезпечити необхідні для родини умови проживання; недостатня кількість меблів, техніки, базових предметів побуту; проблеми матеріального забезпечення спричинена безробіттям труднощі з відновленням документів; проблеми зі здоров'ям, зумовлені необхідністю перебувати в підвалах, сховищах; потреба в психіатричній допомозі; невідповідні умови навчання; мовний бар'єр.

Причиною неспроможності соціальних служб вирішити ці проблеми є скорочення соціальних працівників, в той час, як навантаження на соціальні служби, з початком війни, навпаки, збільшилось. Іншим фактором є уповільнений процес впровадження соціальних послуг в громадах [28, с.48].

Вирішенням цих проблем зайнялась Олена Зелінська, перша леді України. Її фонд спорудив та надав 14 будинків для дитячих будинків сімейного типу, які втратили своє житло внаслідок війни. Житло для кожної родини є інклюзивним та споруджене необхідними меблями, технікою тощо [20].

Варто також підкреслити важливість належної підготовки кандидатів у роль батьків-вихователів. З 2004 року в Україні впроваджується програма підготовки «ПРАЙД», за основу якої взята міжнародна програма по підготовці батьків-вихователів до створення дитячих будинків сімейного типу. Програма складатиметься з 10 сесій, які включають в себе: тренінги, взаємодію між учасниками, консультації з тренерами, оцінку результатів тощо. Мета програми – розвиток необхідних навичок, необхідних для виховання дітей [42].

Під час навчання, батьків також готують до можливих проблем та викликів, які виникнуть у майбутньому. Однією з проблем, з якими часто стикаються батьки-вихователі – психологічні травми у дітей, що зумовлені втратою біологічних батьків, перебуванням в закладах інституційного догляду. Дуже важливо в таких випадках вчасно надати психологічну підтримку, адже як наслідок у дітей можуть виникати тривожність, проблеми з соціальною адаптацією та концентрацією, або навіть агресивна поведінка [47].

В умовах війни ми можемо побачити дисбаланс між кількістю дітей в закладах інституційного догляду та тих, що виховуються в сімейних формах виховання, зокрема в дитячих будинках сімейного типу. Це також підкріплюється соціально-економічною нестабільністю та недосконалістю нормативно-правової бази.

Дитячі будинки сімейного типу залишаються однією з найкращих альтернатив закладам інституційного догляду. Успішна реалізація системи створення та функціонування дитячих будинків сімейного типу вимагає комплексної підтримки з боку держави та соціальних служб через соціальний супровід. Наразі, в умовах війни, потреба в створенні дитячих будинків сімейного типу лише зростає, тому важливо, щоб держава сприяла цьому через збільшення фінансування, розвиток програм для сімей, підтримку фахівців тощо.

1.2 Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з дитячими будинками сімейного типу в Україні

Держава та законодавство відіграє ключову роль в системі захисту прав дітей. Досліджуючи сімейні форми виховання, а саме дитячі будинки сімейного типу, ми можемо звернутись до таких джерел, як: Конвенція ООН про права дитини; Закони України «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги»,

«Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» тощо. Далі детальніше розглянемо ці та інші закони.

Конвенція ООН про права дитини визначає однією зі своїх головних цінностей сімейну форму виховання. Лише так дитина зростає в повному та гармонійному розвитку, готується до самостійного життя у майбутньому. Окрім цього, дитина має право на захист та допомогу держави. Пріоритет, при передачі дитини на виховання, завжди надається сімейним формам виховання [14].

Закон України «Про охорону дитинства» вказує на роль сім'ї у вихованні дитини, лише так можна повністю забезпечити інтереси дитини. Їм також надається правова, психологічна та медична допомога. Після досягнення дитиною повноліття та її повернення з дитячих будинків сімейного типу та інших форм виховання, держава гарантує безоплатне навчання в державних та комунальних навчальних закладах та подальше працевлаштування.

Соціальні служби чи інші відповідальні органи здійснюють постійний контроль та перевірку дотримання всіх умов виховання та проживання дітей. В свою чергу держава надає допомогу дитячим будинкам сімейного типу. Це: пільги, гарантована матеріальна допомога на дітей, послуги соціального супроводу тощо [27].

Відповідно до внесених змін у 2020 році до «Положення про дитячий будинок сімейного типу», вихованці можуть перебувати в дитячих будинках сімейного типу до повноліття. У випадку, якщо після досягнення повноліття вони продовжують навчатись в закладі освіти, вони можуть перебувати до 23 років або до закінчення навчання [23].

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», дитячі будинки сімейного типу можуть отримати безкоштовно будь-які необхідні послуги, передбачені законом. А саме: догляд, проживання з підтримкою, допомогу в соціальній адаптації, інтеграція та реінтеграція в соціум, отримання житла/притулку, кризове втручання, соціальний супровід, отримання

консультацій, посередництво, представництво та захист інтересів, соціальна профілактика, матеріальна допомога, медіація, інформування тощо [10].

Ще один важливий Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» знову підкреслює пріоритет щодо влаштування дітей до сімейних форм виховання. До інституційних закладів дитина влаштовується в тому разі, якщо немає можливості влаштування до сімейних форм виховання. Окрім цього, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування мають право на: безоплатне навчання, отримання соціальних стипендій в навчальних закладах, отримання щорічної допомоги на придбання книг; оформлення академічної відпустки за медичним висновком із повним збереженням стипендії; забезпечення одягом та взуттям, протягом усього навчання.

За згодою чи проханням вихователів чи дитини, дитячий будинок сімейного типу може отримувати послуги з соціального супроводу. Його мета – допомогти в адаптації та посприяти створенню сприятливого клімату та умов життя в родині. Фахівець соціальної роботи, який здійснює супровід, складає індивідуальний план, який коригується щороку, відповідно до якого здійснюється допомога у вирішенні питань життєзабезпечення дітей [8].

Більше про діяльність органів опіки ми можемо дізнатись із Постанови про «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини». Саме вони займаються веденням справ дітей, а саме: захищають права дитини та гарантують її безпеку; займаються виявленням дітей, що залишились без батьківського піклування; займаються влаштуванням дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського виховання на виховання; ведуть облік таких дітей та здійснюють супровід до досягнення повноліття тощо.

Відповідно до цієї Постанови, за певних обставин, дитина може бути тимчасово влаштована до дитячого будинку сімейного типу. Вихователі тимчасово отримують допомогу на дитину. Окрім цього, закон передбачає, що

рідні брати та сестри повинні влаштовуватись разом, або, в разі, якщо це не можливо, їм повинні забезпечити умови для підтримання зв'язку [22].

Найважливішим в дослідженні нормативно-правового забезпечення є сам процес створення та влаштування дітей до дитячого будинку сімейного типу, який визначає Положення «Про дитячий будинок сімейного типу». Влаштування дитини до дитячого будинку сімейного типу може бути здійснене лише за її згоди, якщо вона досягла віку, коли може висловити свою думку. В першу чергу до таких закладів влаштовуються діти, які: перебувають в родинних стосунках між собою, перебувають на первинному обліку, являються тимчасово переміщеними або евакуйованими.

Соціальний супровід дитячого будинку сімейного типу здійснюється постійно. За ним закріплюється фахівець соціальної роботи, який пройшов спеціальне навчання. Такий супровід передбачає допомогу у створенні та дотриманні належних умов функціонування та, за потреби, надання соціальних послуг [24].

Підіймаючи тему створення дитячого будинку сімейного типу, варто зазначити усі необхідні документи для створення дитячого будинку сімейного типу, а саме: документи, що посвідчують особу; карта платника податків; номер в Єдиному державному реєстрі; довідку про зарплату; свідоцтво про шлюб; висновок про стан здоров'я; довідка про судимість; документ про право власності; довідка про місце проживання; довідка від психіатра, нарколога; письмові згоди усіх повнолітніх членів родини, що спільно проживають; письмову згоду другого з подружжя [22].

Детальніше про соціальний супровід дитячих будинків сімейного типу описано в «Державному стандарті соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування». Саме він регламентує надання соціальних послуг сім'ям, у яких виховуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Супровід починається зі складання індивідуального плану супроводу, збору додаткової інформації про дитину

проведення оцінки її потреб. Супровід передбачає регулярні відвідування та зустрічі як з вихователями так і з дітьми; консультування вихователів; організацію проведення роботи з сім'єю; психологічну допомогу та підтримку вихователів; допомогу у розвитку навичок дитини, необхідних для самостійного життя тощо. Відповідно до виявлених потреб, фахівці також можуть залучати юристів, психологів, лікарів, реабілітологів, педагогів та інших фахівців для надання всебічної допомоги [18].

Сімейний кодекс України визначає права дитини, що виховується в дитячому будинку сімейного типу або в іншому дитячому закладі, а саме: право на всебічний розвиток; право користуватись житлом, де вона раніше проживала або на отримання житла, якщо його немає; пільги; право на юридичну допомогу; отримання пенсій, соціальних виплат чи інших виплат, передбачених законом.

В свою чергу, батьки-вихователі мають право на: самостійне визначення методів виховання дитини, з урахуванням її інтересів; перешкоджання спілкуванню дитини з її родичами, якщо це шкодить дитині; оплату послуг, відповідно до закону; отримання житлового приміщення, обладнаного усім необхідним [7].

Документ «Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, у тому числі з інвалідністю, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною» визначає частоту та розмір виплат на дітей в дитячих будинках сімейного типу. Щомісяця, починаючи з дня влаштування дитини, батьки-вихователі отримують виплати в розмірі 2,5 прожиткового мінімуму та 3,5 прожиткового мінімуму на дітей з інвалідністю. Окрім цього, кожен з батьків-вихователів отримують грошове забезпечення в розмірі одного прожиткового мінімуму на кожну дитину, яке ділиться порівну на двох батьків [21].

Фахівцю, що здійснює соціальний супровід важливо дотримуватись головних принципів роботи, що передбачають: захист прав людини; індивідуальний підхід до кожного; доступність; гуманність; добровільність; законність; справедливість з соціальної точки зору; конфіденційність; ефективність використання коштів у роботі. Це стосується освітньої, культурної, виховної, оздоровчої сфер, відповідно до закону України «Про соціальну роботу з сім'ями дітьми та молоддю».

Цей закон також визначає принципи роботи, такі як: принцип законності, принцип додержання і захисту прав людини, принцип адресності, принцип індивідуального підходу, принцип відкритості та доступності, принцип добровільності, принцип гуманності, принцип комплексності, принцип соціально справедливості, принцип конфіденційності тощо [9].

В свою чергу, служба у справах дітей здійснює наступні заходи: захищають та представляють права дітей, займаються попередженням дитячої бездоглядності, забезпечують опіку та піклування над дітьми, контролюють виховання дітей в закладах інституційного виховання, ведення обліку дітей у складних життєвих ситуаціях тощо, соціально-правовий захист дітей, сприяння збільшенню сімейних форм виховання для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [5].

Сам соціальний супровід здійснюється через відвідування родин та проведення роботи з кожним з її членів. Вони отримують допомогу та соціальні послуги, а саме: правова допомога; психологічна допомога; соціально-педагогічна допомога; соціально-економічна допомога; соціально-медична допомога; інформаційна допомога тощо. Визначенням потреб та організацією надання цих послуг займається фахівець, який здійснює соціальний супровід.

Початок соціального супроводу здійснюється з прийняття рішення та подання наказу відповідальним органом. Далі надається уся необхідна інформація про дитину та родину, з якою фахівець ознайомлюється. Вже після починається робота напрямку з родиною: фахівець відвідує родину, складає план

соціального супроводу, план забезпечення потреб дитини, план створення умов для розвитку дитини. План соціального супроводу складається окремо на кожну дитину та може коригуватись в процесі його виконання [19].

Не дивлячись та різнобічну підтримку фахівцями, як зазначають практики, процес створення та функціонування дитячих будинків сімейного типу залишається складним та заплутаним. Міністерство соціальної політики визначає наступні проблеми: процес подання документації про створення та отримання соціальних виплат складний і розгалужений; контроль проведення виплат неінформативний та непоказовий; питання соціального захисту дітей, що постраждали від збройного конфлікту, залишається нерозкритим в законодавстві тощо.

Станом на 2017 рік чисельність дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що перебували на первинному обліку зменшилась майже на 24%. Кількість дитячих будинків сімейного типу збільшилась, відповідно, збільшилась кількість дітей, влаштованих до сімейних форм виховання [25].

Наразі, під час дії воєнного стану, дитячі будинки сімейного типу, особливо ті, що перемістились з небезпечних територій, можуть отримувати такі кризові послуги: консультування, проживання в притулку, підтримане проживання, натуральна допомога, транспортні послуги тощо, відповідно до внесених змін до законів про надання соціальних послуг [6].

Ключову роль в реалізації положень відіграють соціальні служби, соціальні працівники, органи опіки і піклування. Саме вони займаються моніторингом виконання законодавчих норм та надають послуги, відповідно до закону. Фахівці соціальної роботи здійснюють соціальний супровід, під час якого проводять оцінку потреб сім'ї та залучають фахівців з різних сфер для надання всебічної допомоги та вирішення проблем у родині.

Висновки до розділу 1.

Детально проаналізувавши стан дитячих будинків сімейного типу в Україні, ми можемо зробити наступні висновки.

Причиною такої статистики є низька обізнаність населення про переваги сімейних форм виховання. Не дивлячись на ціль держави – повну відмову від закладів інституційного догляду, ми бачимо, що вони продовжують функціонувати, та кількість дітей лише збільшується.

Також можемо зробити висновок, що державні програми та ініціативи, такі як: допомога з житлом, програма «ПРАЙД», допомога фонду Олени Зеленської тощо, відіграють важливу роль у підтримці дитячих будинків сімейного типу. Актуальними проблемами залишаються: недостатня кількість кваліфікованих фахівців соціальної сфери, уповільнене впровадження соціальних послуг тощо.

Важливість сімейних форм виховання підкреслює Конвенція ООН про права дитини. Кожна дитина має право на виховання в сім'ї, адже лише такі умови є максимально сприятливими для розвитку дитини.

Дитячий будинок сімейного типу може отримувати спектр безкоштовних послуг, а саме: соціальний супровід, допомога в адаптації, психологічна допомога, правова допомога, медіація та представництво інтересів тощо. Щомісячні виплати на кожну дитину складають 2.5 прожиткового мінімуму та грошову допомогу для батьків-вихователів.

Та не дивлячись на всі позитивні аспекти, варто також зазначити недоліки. Процес створення дитячого будинку сімейного типу залишається заплутаним та ускладненим, що може відштовхувати потенційних батьків-вихователів.

Під час воєнного стану, дитячі будинки сімейного типу стикнулись з низкою проблем, особливо ті, що проживали/поживають на територіях з активними бойовими діями. В таких випадках законодавство передбачає надання кризових послуг.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ

2.1. Напрями та методи соціальної роботи з дитячими будинками сімейного типу

Соціальний супровід дитячих будинків сімейного типу є необхідним для ефективного функціонування цієї форми сімейного виховання. Останні дослідження свідчать про поступове розширення практик супроводу, однак залишаються і не вирішені питання.

Як ми вже раніше зазначали, підтримка та робота з дитячими будинками сімейного типу відіграє важливу роль в створенні умов для стабільного функціонування, адже саме соціальні працівники допомагають в адаптації та соціалізації дитини, оцінюють потреби родини, допомагають у вирішенні проблем, надають кризову допомогу тощо.

Ключову роль в здійсненні соціального супроводу відіграють фахівці соціальної роботи, які є безпосередніми надавачами послуг у цій сфері. Важливо проаналізувати не лише теоретичну частину надання послуг дитячим будинкам сімейного типу, а й оцінити супровід з практичної точки зору, проаналізувати усі переваги та недоліки.

В рамках дослідження ми провели опитування, яке складалось з 10 питань, серед батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу міста Чернівці, у якому прийняли участь 6 осіб (додаток А). Аналізуючи результати опитування, ми можемо виділити ключові потреби вихователів та вихованців дитячих будинків сімейного типу.

Мета опитування - вивчення взаємодії прийомних дітей/дітей-вихованців з оточенням та визначення їхніх потреб у процесі соціальної адаптації.

Чи є у дитини друзі?

6 відповідей

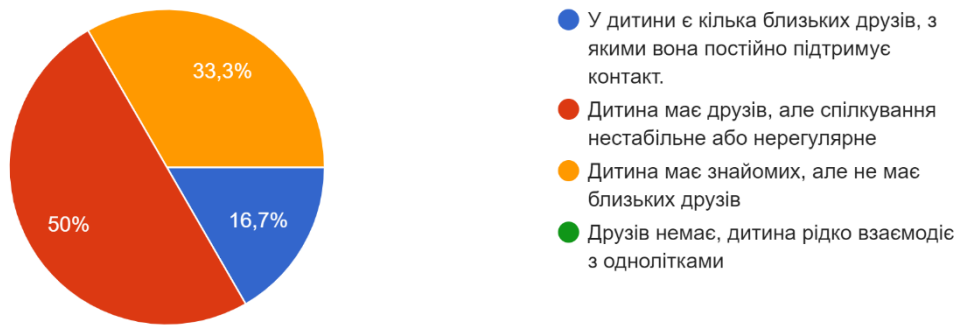

Рис. 2.1 Відповіді на питання «Чи є у дитини друзі?»

На питання про наявність друзів у дитини, усього один учасник відповів, що у дитини є близькі друзі, з якими вона постійно підтримує контакт. Інші п'ять відповіли, що в дітей нестабільне спілкування з друзями, або близьких друзів взагалі немає, що свідчить про труднощі у встановленні соціальних контактів. Отже, існує потреба в посиленні психосоціального супроводу, задля розвитку навичок комунікації та соціалізації.

Чи приймає дитина участь у позашкільних заходах? Чи розширює таким чином своє коло спілкування?

6 відповідей

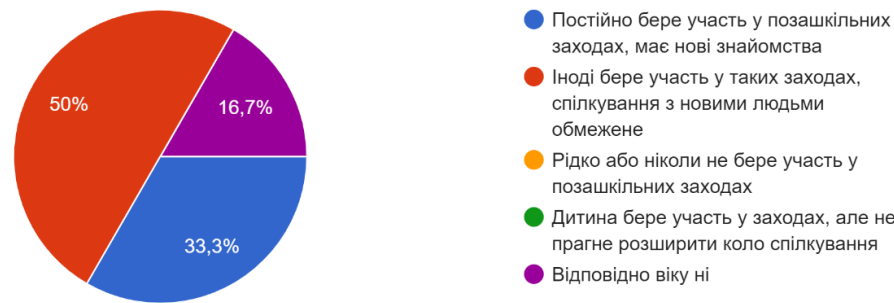

Рис. 2.2 Відповіді на питання про участь у позашкільних заходах.

На питання про розширення кола спілкування дітей через відвідування позашкільних заходів, три учасники відповіли, що іноді долучаються до активностей та мають обмежене спілкування з новими людьми. В такому випадку потрібно посприяти соціальній інтеграції дитини. Фахівець соціальної роботи може організовувати дозвілля, сприяти участі в спортивних та творчих гуртках, дитячих заходах, завдяки яким дитина могли розширити своє коло спілкування.

Які проблеми виникали у вас протягом процесу адаптації? Чи вдалося їх вирішити?
6 відповідей

Рис. 2.3. Відповіді на питання про проблеми в адаптації до умов ДБСТ.

Як ми вже раніше зазначали, одним з найважливішим напрямом роботи є підтримка під час адаптації. Чотири учасники опитування відповіли, що виникали незначні труднощі, які вони вирішили самостійно. Два відповіли, що у них були значні проблеми, які потребували втручання спеціалістів. Це говорить про те, що фахівець соціальної роботи обов'язково повинен бути залучений до процесу адаптації, проводити регулярний моніторинг на початкових етапах, щоб вчасну надати необхідну підтримку усім членам родини. Допомога на етапі адаптації може включати: консультації, організацію груп підтримки, проведення тренінгів для батьків-вихователів, психологічну підтримку тощо.

Чи існує потреба в допомозі зараз? Якщо так, у якій?

6 відповідей

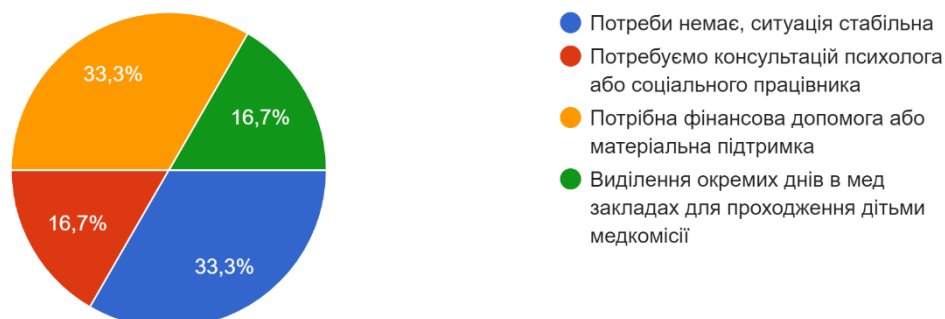

Рис. 2.4. Відповіді на питання про потребу у допомозі.

Важливим аспектом діяльності фахівця соціальної роботи є виявлення індивідуальних потреб дитини, які можуть бути неочевидними у повсякденному житті, але критичними для її подальшого розвитку. В рамках опитування, два учасники опитування вказали на потребу в фінансовій чи матеріальній допомозі, один учасник вказав, що дитина потребує консультацію психолога чи соціального працівника, ще один учасник зазначив, що є необхідність у виділенні окремих днів для проходження медкомісії.

Отже, можемо зробити висновок, що фахівець соціальної роботи повинен мати не лише високий рівень організаційних навичок, а й вміння координувати дії з іншими структурами, щоб забезпечити родині всебічну допомогу.

Одним із методів соціального супроводу, який активно застосовується в міжнародній практиці – кейс-менеджмент. В цьому методі фахівець соціальної роботи займає роль координатора між різними установами, посилюючи цим ефективність допомоги. Він базується на розробці плану індивідуального супроводу та охоплює усі сфери життя. Головною перевагою цього методу є його головна ціль – не лише вирішити проблему чи задовільнити потребу клієнта, а й сприяти здатності клієнтів самостійно долати труднощі [51].

Важливою складовою соціального супроводу є профілактична робота. Вона включає в себе регулярне оцінювання умов проживання та виховання, проведення оцінки потреб, оцінювання психологічного стану дітей та їхню поведінку в соціумі тощо. Така профілактична робота допомагає виявити потенційні ризики в родині до того, як вони перетворяться на серйозні проблеми.

Не менш важливою є контроль та підтримка роботи соціальних працівників, який здійснюється методом супервізії. Проведення регулярних сесій з супервізором допомагають працівнику із вирішенням складних чи спірних питань, запобігають емоційному вигоранню, сприяють навчанню та підвищенню професійної компетентності [30].

Одним із ключових методів прийняття рішення та вирішення проблем в процесі соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу є дитяче включення. Якщо дитина достатньо доросла, щоб висловити свою думку та бажання, необхідно, в першу чергу, враховувати саме її. Якщо дитина ще замала, варто використати в роботі інструменти дитячого включення. Вони полягають в висловлюванні дитиною своїх думок різноманітними методами: малюнками, ігровим моделюванням, проходженням простих тестів, проведенням дитячих інтерв'ю тощо. Це сприяє включенню дитини в процес прийняття рішень, формуванню в дитині впевненості та відповідальності тощо [53].

У Франції такі методи впроваджені на законодавчому рівні. Вони здійснюють «персоналізований супровід» та складають план «індивідуальний дитячий проект», який оновлюється кожні 3 місяці. Їхня практика передбачає обов'язкове залучення дитини до створення плану та врахування індивідуальних побажань кожного, завдяки чому формують відповідальність у дитини та будують взаємодовірливі стосунки між дитиною та дорослим [50].

Інтерактивні методи також необхідно впроваджувати в роботі з батьками-вихователями. Це можуть бути: групові тренінги, групи підтримки та обміну досвідом, участь в рольових іграх з моделюванням різноманітних ситуацій тощо. Організація Save the Children підкреслює позитивний вплив такого методу.

Батьки-вихователі таким чином можуть розширити коло знайомств, отримати підтримку та обмінятись досвідом в форматі рівний-рівному. Це також зменшує ризик емоційного вигорання та сприяє збереженню сприятливого для розвитку середовища дитини [54].

В Канаді, наприклад, практикують «Сімейні групові конференції». Це регулярні зустрічі батьків-вихователів, дітей, соціальних працівників та представників місцевої громади з метою обговорення проблем та викликів, з якими стикається родина та пошук спільного рішення. Таким чином соціальний супровід з контролю успішності перетворюється на партнерство та підтримку та дозволяє підтримувати відкриту та довірливу атмосферу [41 с.36].

Під час здійснення соціального супроводу, фахівцю необхідно пам'ятати, що головна мета супроводу не реагування та вирішення проблем, а здійснення профілактичних дій, що попередять майбутні проблеми та забезпечать стабільність та комфорт дитині в подальшому. Один з підходів, що допоможе розвинути дитині здатність долати життєві труднощі та адаптуватись до нових умов – розвиток резильєнтності.

Для дітей, що виховуються в дитячих будинках сімейного типу такий підхід є особливо затребуваним, адже вони часто мають досвід травми, втрати близьких, насильства тощо. Розвиток резильєнтності допоможе дитині самостійно долати стрес та складні ситуації в житті конструктивним шляхом [44].

Взагалі, роботу з травмою у дитини можна віднести до окремого напрямку соціального супроводу дитини. У випадках, коли дитина постраждала від насильства, занедбаності або стала свідком жорстоких дій варто використати травмо-орієнтований підхід. Він базується на розумінні наслідків травми та спрямований на відновлення відчуття безпеки та впевненості у собі.

Такий підхід передбачає зміну методів комунікації. Соціальні працівники повинні створити безпечний, передбачуваний простір для дитини на умовах

рівний-рівному. В таких умовах дитина може випустити свої емоції та відкрито говорити про свій досвід [48].

В процесі соціального супроводу варто також зосередитись на інклюзивному підході. Велика кількість дітей, які перебувають в дитячих будинках сімейного типу мають порушення розвитку, труднощі з навчанням або діагностуванні психоемоційні розлади. В такому випадку перед соціальним працівником та батьками-вихователями постають нові труднощі та нові потреби.

Відповідно до рекомендацій ЮНІСЕФ, фахівець соціальної роботи повинен володіти базовими знаннями з інклюзивної освіти та розуміти потреби дітей з аутизмом, синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю, інтелектуальними порушеннями. Вони також повинні володіти інформацією та координувати родину для отримання доступних ресурсів: спеціалістів-дефектологів, логопедів, корекційних педагогів, центрів розвитку дитини тощо [55].

Важливо також пам'ятати, що порушення прихильності, низький рівень довіри, гіперактивність або апатія можуть бути наслідками перебування в закладах інституційного догляду. Діти, які довгий час перебували в закладах інституційного догляду потребують особливого підходу до формування довіри та стабільного емоційного стану.

В таких випадках можна використовувати інтерактивні методики з метою спільного проживання травматичного досвіду через діалог, гру, відкрите визнання [46, с.66].

Ключовий напрям соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу – освіта та розвиток необхідних для самостійного життя навичок у вихованців. У США, наприклад, впроваджена програма, яка передбачає навчання підлітків, що перебувають в дитячих будинках сімейного типу за спеціалізованими напрямами: фінансова грамотність, тайм-менеджмент, будівництва кар'єри, побутові навички, навички самообслуговування, навички прийняття рішень тощо. Така підготовка знижує вірогідність потрапляння

дитини у складні життєві обставини після виходу з дитячого будинку сімейного типу [52].

В Словаччині практикується метод педагогічного кейс-менеджменту зі школами, педагогами та адміністрацією закладів освіти, де навчається дитина. Він передбачає регулярні зустрічі соціального працівника з педагогами для обговорення прогресу навчання, труднощів, що виникають, створення планів підтримки дитини. Таким чином, фахівець соціальної роботи може відслідковувати та впливати на процес адаптації дитини до навчального закладу, залучати в супровід педагогів дитини [49].

Фахівцю соціальної роботи, який здійснює соціальний супровід необхідно залучати в роботу партнерські організації, школи, університети, де навчається дитина, представників громади. Важливо також проводити індивідуальні зустрічі та консультації з дитиною з метою формування мотивації до навчання, майбутніх цілей тощо.

На думку науковців соціальної сфери, перебування дитини в закладах інституційного догляду може також спричинити низьку самооцінку, порушення самоконтролю, психоемоційний стрес тощо. В таких випадках, соціальному працівнику варто зосередитись на розвитку емоційного інтелекту та навичок саморегуляції у дитини, що виховується в дитячому будинку сімейного типу. Робота в цьому напрямі допоможе посприяти подальшій соціалізації таких дітей.

На практиці варто використовувати елементи емоційно-фокусувальної соціальної роботи, що передбачає розпізнавання та визнання емоцій дитини з метою створення та формування довіри, безпеки та стабільності. В даній методиці широко використовуються ігрова терапія, щоденники емоцій, метафоричні картки. Таким чином діти навчаються висловлювати свої почуття та реакції [43, с.134].

Краще контролювати свою поведінку та емоції в стресових ситуаціях допоможе робота з формування навичок саморегуляції. Така навичка є необхідною для дитини під час спілкування з ровесниками, навчання в школі,

перебування в конфліктних ситуаціях. Методика «Зон регулювання» представляє собою візуальні схеми з кольоровими зонами, що символізують різні емоційні стани, та навчають алгоритму дій для повернення до нейтрального емоційного стану. Використання такої методики може допомогти соціальному працівнику навчити дитину навичкам саморегуляції в ігровій формі [43].

Батькам-вихователям важливо розуміти природу психо-емоційних проблем у дитини, бути терпимими та знати, що потрібно робити та чим вони можуть допомогти дитині. Емоційні вибухи, агресія та замкненість дитини можуть спричинити негативну реакцію з боку батьків-вихователів. Фахівець соціальної роботи повинен проводити роботу не лише з дітьми, а й навчати батьків технікам активного слухання, підтримки без осуду, методам позитивної підтримки. Також допоможе обговорення реальних ситуацій, проведення тренінгів з емоційної грамотності [56].

Отже, соціальна робота з емоційним інтелектом – важливий напрям супроводу, що дозволяє попередити поведінкові кризи та сприяє кращій соціалізації дитини, формує психоемоційну стійкість. Цим повинні займатись не лише батьки-вихователі, необхідно також залучати соціальних працівників, які пророблять роботу як з батьками, так і з дітьми.

На нашу думку, недостатньо розвиненим в Україні залишається напрям із залучення громади та розвитку соціального капіталу родини. Підтримуюче оточення та інтеграція у локальну спільноту іноді відіграє ключову роль в успішності функціонування дитячих будинків сімейного типу.

Соціальний капітал родини – це неформальні зв'язки, соціальна підтримка, участь в ініціативах з метою створення позитивного соціального середовища. В Україні ЮНІСЕФ реалізує проект «Громада, дружня до дітей та молоді». В межах проекту формуються простори для зустрічей, центри підтримки сімей, клуби для дітей. Така ініціатива дозволяє дитячим будинкам сімейного типу відчувати належність до спільноти, знайти однодумців та людей, що можуть дати пораду тощо [34].

В громаді необхідно створювати позитивний імідж дитячих будинків сімейного типу з метою подолання стереотипів та стигми в суспільстві, а також збільшення кількості бажаючих створити дитячий будинок сімейного типу. Упереджене ставлення в громаді впливає безпосередньо на дитину, що може ускладнювати її процес інтеграції в колектив. Тому важливо проводити просвітницькі заходи: публічні обговорення, зустрічі в школах, соціальну рекламу тощо.

Прикладом такої успішної діяльності, спрямованої на створення позитивного іміджу є кампанія «Я+СІМ'Я+РОБОТА», реалізована у Вінницькій області. Він не лише наголошує на важливості створення родин, а й популяризує відповідальне батьківство [35].

Отже, соціальний супровід – це допомога не лише «всередині» родини, а й активний розвиток соціального простору навколо дитячих будинків сімейного типу. Це є необхідним для забезпечення інтеграції дитини у суспільство, формування середовища, яке підтримує кожного члена такої родини.

Соціальний супровід дитячих будинків сімейного типу передбачає використання різноманітних напрямів та методів в роботі. Соціальний представник – не просто надавач послуг, а й посередник, наставник, захисник інтересів дитини, фасилітатор змін у родині та громаді. Соціальний супровід включає в себе: діагностику потреб, складання індивідуального плану супроводу, психологічну підтримку, соціальну підтримку, розвиток на навчання життєвих навичок дитини, приділення особливої уваги інклюзії, сприяння соціальній адаптації та підготовки до самостійного життя.

Важливою галуззю роботи соціального працівника, що здійснює соціальний супровід є популяризація та створення позитивного іміджу дитячих будинків сімейного типу. Це допоможе не лише покращити процес адаптації дитини, а й посприє утворенню нових дитячих будинків сімейного типу, що є дуже актуальним в умовах активних воєнних дій.

2.2 Технологія соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу в Україні (на прикладі Центру соціальних служб м. Чернівці)

Соціальний супровід дитячих будинків сімейного типу є складовою частиною державної політики в забезпеченні прав та інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. В Україні цей напрям реалізується через мережу центрів соціальних служб, зокрема й у місті Чернівецький міський центр соціальних служб, діяльність якого передбачає комплексну підтримку дитячих будинків сімейного типу [3].

Нами було проведене інтерв'ю з провідною фахівчиною із соціальної роботи – Оксаною Зелінською, яка здійснює соціальний супровід дитячих будинків сімейного типу на базі Чернівецького міського центру соціальних служб (додаток Б). На його основі, ми винесли основні пропозиції для покращення технології здійснення соціального супроводу в Чернівцях, а саме:

1. Забезпечення транспорту для виїздів у родини в зручний для них час;
2. Залучення до роботи додаткових психологів та соціальних працівників;
3. Оптимізація навантаження на фахівців;
4. Розвиток та фінансування інфраструктури для проведення заходів дозвілля та тренінгів;
5. Залучення волонтерських організацій та громадських ініціатив тощо.

Далі детальніше розглянемо його результати.

Наразі у Чернівцях функціонують 3 дитячих будинки сімейного типу та 10 прийомних сімей, в яких виховуються 50 дітей загалом. Фахівці соціальної роботи міського центру соціальних служб здійснюють їх супровід, який передбачає: правову, психологічну, педагогічну, медичну, соціально-побутову, матеріальну види допомоги. Ключовим моментом соціального супроводу є

індивідуальний підхід до кожної родини та своєчасне реагування на потреби вихователів та дітей.

Зі слів Оксани Зелінської, під здійснення соціального супроводу, родина стикається з низкою труднощів, основна з яких – період адаптації. Перший час після того, як діти потрапляють у дитячий будинок сімейного типу, вони демонструють протестну поведінку, мають труднощі з навичками гігієни та самообслуговування, переживають психологічні травми. В таких випадках фахівці соціальної роботи виступають не лише як консультанти, а займають роль посередника між дитиною та вихователем, допомагаючи обом адаптуватись до нових умов.

Основні напрями роботи в соціальному супроводі включають: консультування, психологічну підтримку, допомогу з оформленням документів, координацію з іншими установами, організацію освітніх та позашкільних заходів для батьків та дітей.

Водночас, в роботі виникають значні бар'єри, які ускладнюють процес соціального супроводу, відповідно до слів фахівчині. Внаслідок нестачі фінансування, центр не може реалізувати велику кількість заходів для дітей та батьків. Додатково до цього, у центру немає власного транспортного засобу, який є необхідним для здійснення виїздів в родину тощо. Через відсутність транспорту виїзд в родину може переноситись на декілька днів або тижнів, що ускладнює на роботу соціальних працівників та негативно впливати на процес соціального супроводу.

Також, у результаті браку кадрів, на одного фахівця соціальної роботи здійснюється надмірне навантаження. Це ускладнює систематичну роботу з родинами і може негативно вплинути на процес соціального супроводу та якість надання послуг.

Наразі в Україні затверджена поетапна модель здійснення соціального супроводу: проведення оцінки потреб сім'ї, складання індивідуального плану супроводу, проведення періодичних візитів в родину, ведення документації,

корекція плану, за потреби. Невід'ємною частиною надання комплексної допомоги є співпраця з психологом, педагогом, юристом тощо. Проте, аналізуючи результати інтерв'ю, ми можемо зробити висновок, що таких фахівців бракує в штаті [18].

Пріоритетний напрям соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу, в тому числі в Чернівецькому міському центрі соціальних служб, психоемоційна підтримка дітей та батьків-вихователів. Проте, Оксана Зелінська зазначає, що центр не має в штаті психолога, який спеціалізується на дитячих будинках сімейного типу. Це може стати перешкодою в отриманні комплексної допомоги, адже це завдання доводиться виконувати соціальним працівникам. Вони не завжди мають відповідну спеціалізацію й додатково мають велике навантаження через брак фахівців. Це може ускладнювати роботу з дітьми, що пережили травматичний досвід.

Невід'ємну роль в супроводі відіграє юридична допомога. Вона охоплює: підготовку документів дітей, оформлення опіки, оформлення соціальних виплат, вступ до навчальних закладів тощо. Як зазначає фахівчиня з соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу, у випадках, коли дитина не має необхідних документів, соціальному працівнику доводиться контактувати з багатьма державними структурами, що може значно сповільнювати процес оформлення опіки. В Україні юридичну підтримку та супровід можуть отримати дитячі будинки сімейного типу безкоштовно [17].

Як ми вже раніше з'ясували, у Чернівецькому міському центрі соціальних служб існує гостра проблема, пов'язана з відсутністю транспорту. Це може спричинити неналежне виконання соціального супроводу, відповідно до законодавчих вимог, які чітко визначають періодичність моніторингу та відвідування родин [19].

В інтерв'ю, Оксана Зелінська зазначає, що ключовою умовою ефективної роботи та здійснення якісного супроводу є здатність фахівця вибудовувати довіру з батьками та дітьми.

У Чернівцях, як і в інших містах України, спостерігається тенденція до зменшення державного фінансування програм, орієнтованих на підтримку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. У зв'язку з цим зростає роль благодійних фондів, громадських організацій та волонтерських об'єднань. В Чернівцях функціонує громадська організація «Місто добра», яка активно надає допомогу сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах, а саме: гуманітарну допомогу, юридичну допомогу, консультації, психологічну допомогу, допомогу з працевлаштування, житло. Співпраця з такими організаціями допомагає зменшити навантаження на соціальних працівників та надати максимально комплексну допомогу [17].

Важливою ланкою соціального супроводу є підготовка дітей з дитячих будинків сімейного типу до самостійного життя, за словами фахівчині Чернівецького центру соціальних служб. Цей етап включає формування побутових навичок, фінансової грамотності, базових юридичних знань, допомогу з працевлаштуванням та вступом до навчальних закладів.

Позитивний приклад виконання програми з «Наставництва» реалізовує благодійна організація «СОС Дитячі містечка», яка також функціонує в Чернівцях. В рамках програми дитина отримує постійного наставника – дорослого, який допомагає в адаптації та інтеграції в суспільство, забезпечує емоційну підтримку. Наставництво здійснюється на волонтерській основі та надається дітям безкоштовно. Впровадження такої ініціативи в соціальний супровід дозволило б зменшити навантаження на соціальних працівників, покращити якість супроводу та полегшити процес соціалізації дітей [33].

Не менш важливою є міжвідомча координація. Як свідчить діяльність Чернівецького міського центру соціальних служб, якість співпраці з органами освіти, влади, поліції та служб у справах дітей значною мірою впливають на ефективність роботи. Покращення цього механізму значно підвищить оперативність реагування працівників центру соціальних служб та мінімізує дублювання функцій різних установ.

Складання первинної оцінки потреб дитини та родини є першим етапом здійснення соціального супроводу. В Чернівецькому міському центрі соціальних служб така оцінка здійснюється відповідно до установленого в Україні законодавства. Вона включає в себе: аналіз житлових умов, рівня забезпеченості, психологічного стану, стану здоров'я дитини та здатність батьків здійснювати якісний догляд та виховання дитини. На основі цієї оцінки складається план соціального супроводу. Проте, за словами Оксани Зелінської, цей процес є надто формалізованим, через що часто можуть не враховуватись приховані проблеми в родині, такі як травма в дитини чи емоційне виснаження у батьків.

Технологія соціального супроводу повинна постійно оновлюватись відповідно до сучасних викликів та технічних можливостей. Досвід інших регіонів та закордонних партнерів доводить, що впровадження інноваційних технологій значно підвищує ефективність надання допомоги та покращує якість надання послуг.

Інноваційним елементом здійснення соціального супроводу є використання цифрових систем кейс-менеджменту. З липня 2024 року Міністерство соціальної політики впровадили в промислову експлуатацію 10 видів допомог в єдиній інформаційній системі соціального захисту, який також включає допомогу дитячим будинкам сімейного типу. Впровадження такої системи в Чернівцях дозволило б стандартизувати роботу фахівців та зменшити паперове навантаження, завдяки чому б розвантажило працівників покращило якість надання послуг [56].

Технологія соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу в Україні потребує комплексного реформування. Це стосується технічного забезпечення, впровадження інноваційних технологій, внесення змін до законодавства та будування міцних партнерських зв'язків між державними установами, громадськими організаціями тощо.

Надмірна бюрократія процесів здійснення соціального супроводу значно ускладнює ефективність надання послуг. Як зазначає фахівчиня з соціального

супроводу дитячих будинків сімейного типу, значну частину робочого часу вони витрачають на складання звітної документації, погодження дій з іншими інституціями. Це знижує якість живого контакту з родиною та кількість приділеного часу кожному члену родини. Впровадження автоматизованих систем могло б спростити процедури документообігу та зменшити кількість дублювання паперових форм.

Ще одним питанням, яке потребує доопрацювання в Україні – створення чіткої нормативної основи. Попри існування великої кількості законодавчих актів, які регламентують роботу фахівців соціальної роботи та здійснення соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу, велика кількість аспектів залишається неврегульованою: не визначено оптимальне співвідношення кількості родин та дітей на одного соціального працівника, не прописує фінансування виїздів, супровід психологом тощо. Для подолання цих прогалин необхідно розробити окремий акт, який буде регламентувати виключно здійснення соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу, та деталізувати механізми, ресурси, критерії ефективності тощо.

ЮНІСЕФ ініціювало програму «Кращий догляд для кожної дитини», в рамках якого запропонувала змінену систему здійснення соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу. Хоча вона не є регламентованою на законодавчому рівні, соціальні працівники можуть використовувати її як орієнтир в своїй роботі [36].

В сучасних реаліях особливу увагу варто приділити важливості адаптації технології здійснення соціального супроводу до потреб внутрішньо переміщених дитячих будинків сімейного типу, які змушені були евакуюватись із зони бойових дій. В Україні створили платформу «Поруч», в якій діти та батьки можуть отримати групову, дистанційну чи очну консультацію з психологом безкоштовно. Впровадження таких програм в Чернівцях допомогло б розвантажити фахівців, які здійснюють соціальний супровід та частково вирішити питання браку психологів в штаті працівників [4].

Технологія соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу повинна орієнтуватись на розвиток потенціалу родини. Вона повинна включати в себе компоненти партнерство, кризової допомоги, менторства, цифрової підтримки та міжвідомчої координації. Така модель враховує реальні потреби дітей та батьків, підтримує їх стабільне функціонування.

Важливою тенденцією в розвитку технологій здійснення соціального супроводу є впровадження індивідуалізованого контракту між сім'єю та центром соціальних служб. Така форма дозволяє чітко зафіксувати зобов'язання обох сторін, терміни, цілі та критерії успішності. Таким чином соціальний супровід перетворюється в інструмент партнерства, а не контролю, завдяки чому між родиною та фахівцем соціальної роботи збільшується рівень довіри [45].

Невід'ємною частиною соціального супроводу є діагностика освітніх потреб та надання педагогічної допомоги для дітей, що перебувають в дитячих будинках сімейного типу. Такі діти часто мають труднощі з навчанням, підвищену тривожність, порушення поведінки в навчальному середовищі. Оксана Зелінська зазначає, що значна кількість дітей в дитячих будинках сімейного типу потребують індивідуального педагогічного підходу, однак через відсутність механізмів взаємодії між закладами освіти та центром соціальних служб, надання педагогічної допомоги повністю не вирішує цю проблему.

В Вінниці реалізовується проект «Освіта без бар'єрів», який передбачає послуги наставництва в школі, завдяки чому дитина з особливими освітніми потребами може мати такий самий доступ до навчання, як і будь-яка інша дитина. Педагоги спільно з соціальним працівником регулярно переглядають індивідуальний план навчання, сприяють участі у позашкільній діяльності тощо [32].

Технологія соціального супроводу в Чернівцях функціонує на базі нормативних актів, але потребує суттєвого розширення. Соціальний супровід повинен враховувати не лише адміністративні потреби, а й людські, емоційні запити як дітей так і дорослих. Впровадження сімейно-орієнтованого підходу є

необхідним завданням соціальних служб для розвитку гуманної державної політики в сфері дитинства та сім'ї.

Сімейно-орієнтований підхід є важливою інновацією, яку потрібно впроваджувати в Україні на законодавчому рівні. Він ґрунтується на принципі підтримки функціонування родини як цілісної системи. Принципи даного підходу використовуються і в Чернівецькому міському центрі соціальних служб, проте відсутність міждисциплінарних команд значно обмежує якість цієї роботи. Впровадження такого методу дозволяє зменшити ризики повторної травматизації дитини, сприяє формуванню екологічного середовища в родині тощо [13, с.44].

Важливо не забувати про розвиток соціального капіталу родини. Дитячі будинки сімейного типу потребують налагодження зв'язків з громадою, іншими родинами та інституціями. В Києві функціонує «Всеукраїнська асоціація прийомних батьків», в рамках якої родини мають можливість спілкуватись, обмінюватись досвідом, брати участь в тренінгах тощо. Такі групи сприяють зменшенню емоційного навантаження, попередженню ізоляції родини, розвитку навичок самодопомоги [40].

Робота в напрямі реабілітації та терапевтичній допомозі з дітьми, які мають досвід жорстокого поводження або мають серйозні психологічні травми є невід'ємною частиною здійснення соціального супроводу. За словами фахівчині міського центру соціальних служб з соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу, фахівці соціальної роботи часто вимушені виконувати функції психологів в таких випадках, що створює ризик некваліфікованого втручання та завдання додаткової шкоди дитині через відсутність відповідної підготовки, яка є у психологів.

Розвинути напрям здійснення соціального супроводу допоможе створення громадського контролю та анкети зворотного зв'язку для отримувачів послуг. Це сприяє прозорості надання послуг та вдосконаленню сервісів. Таким чином в Києві на веб-сторінці Урядового порталу громадянин має можливість залишити

відгук, коментар, запит чи побажання щодо актуальних питань, проблем, у тому числі, щодо соціального супроводу. Така ініціатива допомогла б покращити якість послуг центру соціальних служб, підвищити рівень довіри громадян та надати можливість покращення слабких місць супроводу [11].

Актуальним також буде залучення дітей, що перебувають в дитячих будинках сімейного типу. Це посприє формуванню навичок соціальної відповідальності, участі в прийнятті рішень, волонтерства. У Харкові реалізували програму «Молодь Харкова», в межах якої підлітки приймали участь в громадських проектах та молодіжних радах. Це допомагає здобути лідерські якості, сформувати власну ідентичність [26].

У межах дослідження ми розробили методичні рекомендації для фахівців соціальної роботи (додаток В). Ми використали зарубіжний досвід та адаптували його до українських реалій. Рекомендації базуються на практичних потребах родини та представляють з себе методики, які допоможуть вирішити проблеми та потреби вихователів та вихованців дитячих будинків сімейного типу.

Висновки до розділу 2

Соціальний супровід дитячих будинків сімейного типу передбачає використання різноманітних напрямів та методів в роботі. Соціальний представник – не просто надавач послуг, а й посередник, наставник, захисник інтересів дитини, фасилітатор змін у родині та громаді.

Аналіз проведеного нами дослідження допоміг виявити нам позитивні аспекти супроводу та ключові виклики.

Ми розглянули міжнародні методи, які використовуються в соціальному супроводі, які можуть бути адаптовані та використані в Україні.

Отже, методи та напрями роботи повинні трансформуватись та адаптуватись відповідно до особливостей родини. Вони повинні базуватись на повазі до дитини, довірі до родини та інтеграції. Лише гнучкий підхід є запорукою успішного функціонування дитячих будинків сімейного типу та гарантують успішну соціалізацію кожної дитини.

Соціальний супровід – це, в першу чергу, інструмент підтримки родини, розвитку, профілактики та інтеграції. Його мета – створення сприятливого середовища для повноцінного розвитку та соціалізації дітей, які перебувають в дитячих будинках сімейного типу.

Проведене нами дослідження підтверджує, що в Чернівецькому міському центрі соціальних служб існує базова модель здійснення соціального супроводу. Також існують фактори, які негативно впливають на якість соціального супроводу.

Варто адаптувати технологію соціального супроводу, вона повинна базуватись на принципах індивідуалізації, мультидисциплінарності, сталого партнерства, залучення громади, профілактичної роботи та цифрової трансформації.

ВИСНОВКИ

Проведене нами дослідження дозволяє стверджувати, що соціальний супровід дитячих будинків сімейного типу є надзвичайно важливою складовою державної політики у сфері захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. В умовах трансформації системи інституційного догляду та переходу до сімейних форм виховання роль фахівця соціальної роботи значно зросла.

Аналіз стану дитячих будинків сімейного типу в Україні демонструє позитивну динаміку збільшення кількості родин, що приймають дітей, але в той же час існує ряд проблем: недостатня обізнаність населення щодо переваг сімейних форм виховання, складна процедура створення дитячих будинків сімейного типу, обмежене державне фінансування та інші.

Окрему увагу ми приділили вивченню нормативно-правового забезпечення, яке є основою функціонування здійснення соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу. Аналіз показав, що існує система законодавчих актів, яка регламентує роботу сімейних форм виховання, однак існує потреба в модернізації деяких положень.

У практичній частині дослідження було виявлено ключові напрями, методи та технології здійснення соціального супроводу. До них відносяться: кейс-менеджмент, профілактична робота, інклюзивний підхід, розвиток життєвих навичок, соціальна адаптація, участь дитини у прийнятті рішень та інші. Важливими також є: залучення громади, благодійних та волонтерських організацій до підтримки дитячих будинків сімейного типу.

Ми виявили, що пріоритетним напрямом соціального супроводу є робота з емоційною сферою усіх членів родини. В умовах війни, переміщення чи втрати близьких особливої актуальності набувають методи соціально-емоційної

підтримки, травмоорієнтований підхід, розвиток резильєнтності, інклюзивний підхід.

У ході дослідження виявлено значний потенціал міжнародного досвіду, який може бути інтегрований в українську модель соціальної роботи. Це можуть бути: наставництво, педагогічний кейс-менеджмент, групові сімейні конференції. Важливим є розвиток нових напрямів соціального супроводу, які посприяють сталому розвитку дитини та родини.

Варто також приділити увагу результатам опитування, проведеного серед батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу в місті Чернівці. Це дозволило нам виявити ключові труднощі: адаптація дітей, емоційні травми, нестача спілкування, потреба в професійній підтримці фахівців. Також існує потреба в тренінгах, групах підтримки, участі в дозвіллевих заходах.

Досвід Чернівецького міського центру соціальних служб показав, що навіть за умов браку ресурсів можливо реалізовувати ефективні практики супроводу, головне – це мотивація та кваліфікованість фахівців. Водночас існує ряд бар'єрів: відсутність власного транспорту, нестача кадрів, обмежене фінансування.

Отже, соціальний супровід дитячих будинків сімейного типу має бути не лише формальним механізмом надання послуг, а системною, гнучкою і чутливою до потреб сім'ї моделлю підтримки. Головний акцент супроводу завжди робиться на дитині – її потребах, труднощі, емоції та потенціал.

У межах даного дослідження нами були розроблені методичні рекомендації для фахівців соціальної роботи, з урахуванням українського та зарубіжного досвіду. Рекомендації базуються на практичних потребах родини, підкріплені результатами опитування та доповнені сучасними методиками соціальної роботи, адаптованими до українських реалій. Вони можуть бути використані для підвищення ефективності соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу.

Завдяки систематизації проблем, потреб та рішень, рекомендації стануть корисним інструментом для фахівців соціальної роботи, органів місцевого самоврядування, представників неурядових державних організацій та усіх, хто залучений до сфери захисту прав дитини.

Підсумовуючи, варто зробити висновок, що дитячі будинки сімейного типу є життєздатною та гуманною формою виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Забезпечення їх стабільного функціонування – завдання не лише соціальної сфери, а й усього суспільства. Через ефективний соціальний супровід можна гарантувати кожній дитині право на родину, турботу, розвиток і майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Благодійна організація «Місто добра». Офіційний сайт. URL: <https://misto-dobra.com.ua/>
2. Вінницька ОДА. (2023). Акція “Усиновлення — справа любові”: інформація про дитячі будинки сімейного типу. URL: <https://www.vin.gov.ua/departament-tsyvilnoho-zakhystu/70338-aktsiia-yasimyarobota-3>
3. Волинська обласна державна адміністрація. Дитячі будинки сімейного типу. URL: <https://voladm.gov.ua/article/dityachi-budinki-simeynogo-tipu/>
4. Громадська організація «Поруч». Офіційний сайт організації. URL: <https://poruch.me/>
5. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 р. № 2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2193-20>
7. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
8. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>
9. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 06.10.2005 р. № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>
10. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

11. Кабінет Міністрів України. Зворотній зв'язок з громадянами. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/zvorotnij-zvyazok>
12. Київська міська рада. (2021). Рішення №682/7 про підтримку та розвиток дитячих будинків сімейного типу в м. Києві. URL: https://kmr.gov.ua/sites/default/files/682_7.pdf
13. Кожна дитина. (2017). Розвиток потенціалу батьків: методичні матеріали для тренінгів. URL: <http://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1513689511.pdf>
14. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. № 995_021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
15. Львівська міська рада. (2020). Кожна дитина мріє про сім'ю: дитячий будинок сімейного типу у Львові. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/social-sphere/293316-kozhna-dytyna-mriie-pro-simiu-dytyachyy-budynok-simeynoho-typu>
16. Медконструктор. Будинки дитини, які належать до сфери управління охорони здоров'я: очікування та реальність. URL: <https://medconstructor.org/analytics/budinki-ditini-yaki-nalezhat-do-sferi-upravlinnya-oxoroni-zdorovya-ochikuvannya-ta-realnist/>
17. Міністерство соціальної політики України. Інформація для усиновлювачів та дитячих будинків сімейного типу. URL: <https://www.msp.gov.ua/otrymuvacham-soc-pidtrymky/usynovlyuvacham-ta-sfv/dytyachyy-budynok-simeynoho-typu>
18. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги підтриманого проживання» від 27.07.2017 р. № 1181. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1089-17#Text>
19. Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги з соціального супроводу сімей, які опинились у складних життєвих обставинах» від

- 19.08.2009 р. № 3131/16667. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0966-09#Text>
- 20.Офіс Президента України. (2023). Олена Зеленська презентувала проєкт своєї фундації "Адреса дитинства". URL: <https://president.gov.ua/news/olena-zelenska-prezentovala-proekt-svoyeyi-fundaciyi-adresa-85577>
- 21.Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо захисту дітей» від 10.07.2019 р. № 552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-2019-%D0%BF#Text>
- 22.Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу» від 26.04.2002 р. № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text>
- 23.Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю» від 01.06.2020 р. № 482. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/482-2020-%D0%BF#Text>
- 24.Постанова Кабінету Міністрів України «Про створення і діяльність прийомної сім'ї» від 26.04.2002 р. № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text>
- 25.Рахункова палата України. (2017). Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на забезпечення діяльності закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (№ 7-3). URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2017/7-3_2017/zvit_7-3_2017.pdf
- 26.Реєстр соціальних послуг Харківської області. (2024). Дитячі будинки сімейного типу у реєстрі. URL: <https://reestr.kharkiv.rocks/663875>
- 27.Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

28. СОС Дитячі Містечка Україна. (2023). Діти і війна: результати дослідження (вересень – листопад 2022 р.). URL: <https://sos-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/rezultaty-doslidzhennya-dity-i-vijna-veresen-lystopad-2022r.pdf>
29. СОС Дитячі Містечка Україна. (2023). Результати дослідження: альтернативні форми догляду та виховання дітей – Дашаківська громада. URL: https://sos-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/07/resultat_ost_altern-20.04.2023-dashhaktivska.docx.pdf
30. Супервізія в соціальній роботі: основні підходи та принципи. (Ужгородський національний університет). URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/445/1/СУПЕРВІЗІЯ%20В%20СОЦІАЛЬНІЙ%20РОБОТІ%20ОСНОВНІ%20ПІДХОДИ%20ТА%20ПРИНЦИПИ.pdf>
31. Суспільне Дніпро. (2021). На Дніпропетровщині найбільша кількість дитячих будинків сімейного типу в Україні. URL: <https://suspilne.media/dnipro/117944-na-dnipropetrovsini-najbilsa-kilkist-ditacih-budinkiv-simejnogo-tipu-v-ukraini/>
32. Топ Ньюз. (2025). На Полтавщині працює найбільший в Україні дитячий будинок сімейного типу. URL: <https://topnews.vn.ua/society/2025/04/23/133890.html>
33. Українська мережа з прав дитини. (2023). Потрібна юридична допомога? Контакти фахівців. [Публікація на Facebook]. URL: <https://www.facebook.com/ukrainianchildrightsnetwork/posts/666711022154878/>
34. ЮНІСЕФ Україна. (2022). Батьківство без стресу: програма тренінгів для батьків. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/38396/file/parenthood-without-stress-training-programme.pdf>
35. ЮНІСЕФ Україна. Ініціатива “Громади, дружні до дітей та молоді”. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/child-friendly-municipalities-initiative>

- 36.ЮНІСЕФ Україна. Кожна дитина має право на сім'ю. URL:
<https://www.unicef.org/ukraine/family-for-every-child>
- 37.ЮНІСЕФ. (2021). Моніторинговий звіт щодо дітей, які залишились без батьківського піклування. Київ. URL:
https://www.unicef.org/ukraine/media/26731/file/UNICEF_CiAC-monitoring%20report.pdf
- 38.ЮНІСЕФ. (2021). Соціальна обумовленість і показники здоров'я підлітків та молоді в Україні. Київ. URL:
<https://www.unicef.org/ukraine/en/media/921/file/Social%20conditionality%20and%20indicators%20of%20adolescent%20and%20youth%20health%20in%20Ukraine.pdf>
- 39.ЮНІСЕФ. (2024). Ситуаційний аналіз прав дітей в Україні. Київ. URL:
https://www.unicef.org/ukraine/en/media/49196/file/UNICEF_SitAn_2024_UKR.pdf
- 40.Association for Parents. Офіційна Facebook-сторінка. URL:
<https://www.facebook.com/associationforparents/>
- 41.Burford, G., & Hudson, J. (2000). Family Group Conferencing: New Directions in Community-Centered Child and Family Practice. URL:
https://www.academia.edu/66317189/Family_Group_Conferencing_New_Directions_in_Community_Centered_Child_and_Family_Practice
- 42.ChildFund. Програма підготовки кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі «ПРАЙД». URL: <https://childfund.org.ua/navchalni-prohramy/prohrama-pidhotovky-kandydativ-u-pryiomni-batky-ta-batky-vykhovateli-prayd>
- 43.Denborough, D. (2014). Retelling the Stories of Our Lives: Everyday Narrative Therapy to Draw Inspiration and Transform Experience. New York: W. W. Norton & Company. URL:
<https://www.scribd.com/document/800245262/David-Denborough-Retelling->

the-Stories-of-Our-Lives-Everyday-Narrative-Therapy-to-Draw-Inspiration-and-Transform-Experience-W-W-Norton-Company

44. Gauthier, Y., Fortin, G., & Jéliu, G. (2007). Clinical application of attachment theory in permanency planning for children in foster care: The importance of continuity of care. *Infant Mental Health Journal*, 28(4), 409–424. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC1885202/>
45. Head Start. (2022). Developing and Using Successful Partnership Agreements. U.S. Department of Health & Human Services. URL: <https://headstart.gov/publication/developing-partnership-agreements>
46. Hughes, D. A. (2009). Attachment-Focused Parenting: Effective Strategies to Care for Children. New York: W. W. Norton & Company. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Attachment_Focused_Parenting_Effective_S.html?id=e95hgXLSwpIC&redir_esc=y
47. Impactorium. Табори психологічної підтримки для дітей та батьків. URL: <https://impactorium.org/uk/tabori-psikhologichnoi-pidtrimki-dlya-p/>
48. Making Cents International. (2023). Trauma-Informed Monitoring, Evaluation, Research, and Learning (MERL): UNITY Ukraine Learning Brief. URL: <https://makingcents.com/wp-content/uploads/2023/12/UKR-UNITY-Trauma-Informed-MERL-Learning-Brief.pdf>
49. Mátel, A. (2016). School Preventive Socio-Educational Work of Social Pedagogues in the Slovak Republic and an Outline of Their Activities in the Other V4 Countries. URL: https://www.researchgate.net/publication/312120053_School_Preventive_Socio-Educational_Work_of_Social_Pedagogues_in_the_Slovak_Republic_and_an_Outline_of_Their_Activities_in_the_Other_V4_Countries
50. Ministère des Solidarités. (2021). Charte nationale pour l'accueil du jeune enfant. URL: <https://solidarites.gouv.fr/charte-nationale-pour-laccueil-du-jeune-enfant>

51. National Association of Social Workers. (2009). Standards for Social Work Case Management. URL: https://www.nycourts.gov/reporter/webdocs/nasw_standards_socialwork_case_mgt.htm
52. New York City Youth Development Task Force. (2008). A Plan for Youth: NYC Youth Development Strategy. URL: <https://affcnny.org/wp-content/uploads/2008/12/nycyouthplan.pdf>
53. Participation Toolkit. (2021). Tools for involving children and young people in decision-making. URL: <https://proceduresonline.com/trixcms2/media/9467/participation-toolkit-2021.pdf>
54. Save the Children. (2011). Basic Child Protection Training Manual. URL: <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/6892.pdf/>
55. UNICEF. Inclusive Education. URL: <https://www.unicef.org/education/inclusive-education>
56. Zones of Regulation. How It Works. URL: <https://zonesofregulation.com/how-it-works/>

ДОДАТКИ

Додаток А

**Результати відповідей за питаннями анкети
для вихователів дитячих будинків сімейного типу
у місті Чернівці**

№ з/п	Питання	Результати відповідей
1.	Як відбувається взаємодія прийомної дитини/дитини-вихованця з членами сім'ї, родиною, друзями?	а) Дитина легко знаходить спільну мову з усіма членами сім'ї та друзями, швидко адаптується - <u>50%</u> б) Є певні труднощі в комунікації з окремими членами сім'ї, але загалом стосунки хороші - <u>50%</u> в) Дитина замикається в собі, важко знаходить спільну мову з оточуючими г) Спілкування потребує постійної уваги та допомоги з боку дорослих
2.	Чи є у дитини друзі?	а) У дитини є кілька близьких друзів, з якими вона постійно підтримує контакт - <u>16,7%</u> б) Дитина має друзів, але спілкування нестабільне або нерегулярне - <u>50%</u> в) Дитина має знайомих, але не має близьких друзів - <u>33,3%</u> г) Друзів немає, дитина рідко взаємодіє з однолітками
3.	Як дитина будує стосунки з однолітками?	а) Легко заводить нові знайомства, швидко адаптується до нових колективів - <u>33,3%</u> б) Потребує часу для адаптації, але загалом добре спілкується з однолітками - <u>50%</u> в) Має труднощі у встановленні контактів, але іноді вдається знайти спільну мову - <u>16,7%</u>

		г) Відчуває великі труднощі в побудові стосунків з ровесниками, уникає спілкування
4.	У яких стосунках перебуває дитина з однокласниками?	а) Дитина добре ладнає з однокласниками, є частиною групи -<u>33,3%</u> б) Має друзів у класі, але не завжди добре спілкується з усіма -<u>16,7%</u> в) Є певні труднощі в стосунках, іноді виникають конфлікти -<u>33,3%</u> г) Дитина ізольована, не має контактів з однокласниками або переживає булінг д) інше: Не відвідує ще садок -<u>16,7%</u>
5.	Чи приймає дитина участь у позашкільних заходах? Чи розширює таким чином своє коло спілкування?	а) Постійно бере участь у позашкільних заходах, має нові знайомства -<u>33,3%</u> б) Іноді бере участь у таких заходах, спілкування з новими людьми обмежене -<u>50%</u> в) Рідко або ніколи не бере участь у позашкільних заходах г) Дитина бере участь у заходах, але не прагне розширити коло спілкування д) інше: Відповідного віку ні -<u>16,7%</u>
6.	Які проблеми виникали у вас протягом процесу адаптації? Чи вдалося їх вирішити?	а) Проблем не було, адаптація пройшла легко б) Були невеликі труднощі, але вони вирішилися самостійно -<u>66,7%</u> в) Виникли значні проблеми, але з часом вони були вирішені за допомогою спеціалістів - <u>33,3%</u> г) Проблеми залишаються, і нам потрібна додаткова допомога
7.	Чи отримували ви якісь види допомоги? Чи були	а) Отримували всебічну допомогу, яка була дуже ефективною - <u>16,7%</u>

	вони якісними, ефективними?	б) Допомога була частковою, але певні питання вирішили -<u>83,3%</u> в) Отримана допомога була недостатньо ефективною г) Допомоги не отримували
8.	Чи існує потреба в допомозі зараз? Якщо так, у якій?	а) Потреби немає, ситуація стабільна -<u>33,3%</u> б) Потребуємо консультацій психолога або соціального працівника -<u>16,7%</u> в) Потрібна фінансова допомога або матеріальна підтримка -<u>33,3%</u> г) інше: Виділення окремих днів в мед закладах для проходження дітьми медкомісії -<u>16,7%</u>
9.	Чи влаштовує вас процес здійснення соціального супроводу?	а) Так, супровід відповідає нашим потребам -<u>83,3%</u> б) Загалом влаштовує, але є певні моменти, які потребують покращення -<u>16,7%</u> в) Соціальний супровід недостатньо ефективний г) Ми не отримуємо соціального супроводу
10.	Що б ви могли запропонувати для покращення соціального супроводу?	а) Збільшити частоту консультацій та підтримку спеціалістів б) Забезпечити більш індивідуальний підхід до потреб кожної родини -<u>16,7%</u> в) Покращити якість комунікації та доступність ресурсів г) Запровадити нові програми допомоги для прийомних сімей -<u>50%</u> д) інше: В нас чудові спеціалісти які надають ефективну допомогу. Завжди на зв'язку -<u>16,7%</u> е) інше: Не знаю -<u>16,7%</u>

Додаток Б

Протокол інтерв'ю з провідною фахівчиною із соціальної роботи служби соціального супроводження Чернівецького міського центру соціальних служб, Оксаною Зелінською

(Транскрибований аудіозапис)

Запитання: Скільки зараз ДБСТ у Чернівцях, скільки вихованців в загальному?

Відповідь: Зараз є 3 дитячих будинки сімейного типу і 10 прийомних сімей. Якщо в ДБСТ, то це 24 вихованця. Якщо в прийомних сім'ях, то це 26 прийомних дітей.

З: Які проблеми найчастіше виникають у вихователів ДБСТ?

В: Найбільші труднощі виникають в період адаптації дитини, коли у дитини проходить період "медового місяця", починається період, коли дитина вже не їсть, і тоді починаються труднощі з протестною поведінкою, з адаптацією дитини з тим, що в неї немає навичок гігієни, немає навичок самообслуговування, відсутня нормальна комунікація з однолітками, і, відповідно, вирішуються ці проблеми.

З: Які проблеми найчастіше виникають у вихованців ДБСТ?

В: Так само, звикати до правил родини, розуміти, що є режим дня, Підпорядковувати свою поведінку правилам родини, правилам групи, подолання певних психологічних травм, які вони отримали до того, як потрапили в родину, тому що в основному не всі потребують такої допомоги.

З: Які проблеми найчастіше виникають у фахівців під час здійснення соціального супроводу ДБСТ?

В: Найчастіше це саме консультування, психологічна допомога й підтримка як прийомним батькам, так і діткам прийомним дітям вихованців. Це співпраця з різними закладами, особливо якщо є потреба у відновленні документів дитини або у виготовленні, якщо немає ще відповідних попередніх документів дитини, наприклад, ніколи не була зареєстрована або у 15 років ще відсутній паспорт. Тоді це робота над виготовленням документів, над отриманням копій на співпрацю з різними організаціями для того, щоб забезпечити права дітей.

З: Чи існують потреби ДБСТ, які установа не може задовольнити через брак підтримки з боку держави?

В: Єдине, це фінансова підтримка, наприклад, на оновлення меблів та м'якого інвентарю в дитячих будинках, організація змістовного дозвілля таких, як походи басейн, на піцу, що наразі ми не спроможні забезпечити, оскільки у нас зовсім відсутнє фінансування на програми центру. Якщо ми і робимо якісь заходи, то це за власні кошти. Робити заходи для великої кількості дітей немає можливості зовсім. Колись була така можливість, ми робили, організовували свято Миколая залучали волонтерів, але наразі це з кожним роком все більш проблемно. Зараз усі більше орієнтовані на внутрішньо переміщених осіб, а не на дітей-сиріт/дітей, позбавлених батьківського піклування.

З: Чи бачите ви недоліки у процесі здійснення соціального супроводу?

В: Найбільший недолік - це відсутність власного транспорту і неможливість здійснювати потрібні виїзди в родини. Інколи доводиться переносити виїзди на день на два, іноді навіть

на тиждень у зв'язку з відсутністю транспорту. Якщо б був забезпечений транспорт, ми могли б виїжджати навіть о 5 годині, коли вже дітки приходять зі школи, коли вже є батьки з роботи. Ефективніше з ними комунікувати у вечірній час, тому що до обіду немає сенсу їхати в родину, а після обіду діти приходять переважно з навчальних закладів, з гуртків десь після 4 години. Відповідно, ми можемо виїжджати максимум в 1-2 родини. Наразі, це є найбільшою необхідністю та найбільшим недоліком.

З: Чого на вашу думку, не вистачає у соціальному супроводі ДБСТ?

В: Напевно, не вистачає психолога служби соціального супроводження, яка би так само могла спільно з фахівцем виїжджати в сім'ю і під час візитів спілкуватись, надавати психоемоційну підтримку, проводити тренінги, роботу з дітьми на систематичному рівні.

З: Яким чином, на вашу думку, можна покращити соціальний супровід або умови соціального супроводу?

В: Зменшити навантаження кількості сімей на фахівця, оскільки крім основної роботи і перевантаження кількістю дітей, яка наразі є, є ще інші напрямки, роботи яких потрібно працювати. Тому, тут необхідний розподіл обов'язків, збільшення штатних одиниць для ефективнішого здійснення супроводу для того, щоб був один фахівець на 30 дітей і не більше, відповідно до східного законодавства. Тоді з'явиться можливість частіше бути в сім'ї не лише відповідно графіку, а частіше, для того, щоб мати більше комунікацію як з дітьми, так і з батьками, розуміти їхні потреби і постійно їх підтримувати.

З: Чи є у вас певні рекомендації для вихователів ДБСТ?

Кожного з наших батьків, вихователів або прийомних батьків є свої якісь правила. Є свої родинні свята, свої традиції, і ми в них не втручаємося. Ми підтримуємо їх в тому, що вони мають встановлювати ті правила, в яких їм комфортно проживати, в яких дітям буде зручно і комфортно їх дотримуватися, відповідно до віку дітей, відповідно їхніх можливостей як фізичних, так і духовних. До прикладу, багато з них відвідують церкву, дотримуються певних релігійних традицій.

Тому, Порад однакових немає. Для всіх батьків, для кожної родини вони різні, під кожную ситуацію окремо.

Іноді ми в родині просто перекладачі між мовою дітей і мовою батьків, пояснюємо, що та чи інша поведінка говорить батькам. Тому, що часто за протестною поведінкою є якісь проблеми емоційного характеру, і тому ми виступаємо в ролі певного перекладача з тіла дитини на мову, яку зрозуміють батьки.

Взагалі жодних однакових рекомендацій всім батькам немає, крім того, що вони, по можливості, повинні дбати і любити цих дітей як своїх власних, приділяти їм час, увагу, допомагати їм реалізовуватись, розвиватись, Готувати їх до самостійного життя. Це є найважливішою складовою функціонування як прийомних сімей, так і дитячих будинків сімейного типу. Це підготовка дітей до самостійного життя.

Додаток В

Методичні рекомендації для фахівців соціальної роботи щодо супроводу дитячих будинків сімейного типу

Мета: Надати фахівцям соціальної роботи методичні рекомендації щодо використання ефективних методів соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу з метою покращення ефективності надання послуг, підтримки батьків-вихователів, задоволення потреб вихованців, адаптації та розвитку родини.

Актуальність: У сучасних умовах дитячі будинки сімейного типу виконують надзвичайно важливу функцію – забезпечують дітям, які залишились без батьківського піклування та дітям-сиротам стабільне, безпечне, підтримуюче середовище. Ефективність функціонування таких будинків значною мірою залежить від якісного соціального супроводу. Тому систематизація сучасних практик та методів соціального супроводу є надзвичайно актуальною для підвищення якості надання допомоги.

Дитяче включення	
Проблема	ігнорування думки дитини при прийнятті рішень щодо її життя, що призводить до втрати довіри та зниження мотивації.
Метод	залучення дитини до прийняття рішень (через інтерв'ю, малювання, рольові ігри, прості тести). фахівець створює умови, де дитина може в безпечній формі висловити свої думки; враховується її бачення при формуванні індивідуального плану супроводу.
Очікуваний результат	підвищення рівня довіри, відповідальності та активної участі дитини в процесі адаптації; краща ефективність супроводу.
Інтерактивні методи роботи з батьками	
Проблема	емоційне вигорання батьків-вихователів, ізоляція, недостатній досвід у вирішенні конфліктних ситуацій з дітьми.
Метод	групові тренінги, групи підтримки, рольові ігри, обмін досвідом у форматі «рівний-рівному». проводяться сесії, де батьки отримують практичні навички, діляться досвідом і отримують підтримку від інших вихователів та фахівців.
Очікуваний результат	зменшення рівня стресу, покращення взаєморозуміння в родині, зниження ризику повторного потрапляння дитини в систему інституційного догляду.
Сімейні групові конференції	

Проблема	слабка комунікація між родиною, фахівцями та громадою; відсутність підтримки у прийнятті рішень.
Метод	регулярні зустрічі за участі дитини, батьків, соціальних працівників, вчителів, представників громади. всі сторони мають рівне право висловитися; створюється спільне бачення вирішення проблем родини; будується партнерський підхід.
Очікуваний результат	колективне вирішення труднощів, посилення відповідальності кожного учасника, підвищення стабільності в родині.

Розвиток резильєнтності (психологічної стійкості)

Проблема	емоційна вразливість дитини після травматичних подій (втрата батьків, переміщення, насильство).
Метод	використання психологічних вправ, ігор, бесід для формування навичок подолання стресу. дитину вчать помічати свої емоції, знаходити внутрішні ресурси, використовувати підтримку оточення; розвивається впевненість у собі.
Очікуваний результат	здатність дитини долати труднощі без руйнівних наслідків, стійкість до негативних впливів, покращення емоційного стану.

Травмо-орієнтований підхід

Проблема	глибока психологічна травма у дитини через жорстоке поводження або втрату.
Метод	створення безпечного, передбачуваного простору та зміна стилю комунікації на «рівний-рівному». фахівець уникає примусу, замість цього підтримує дитину в розповіді про досвід через діалог, гру, арт-техніки; уникає повторної ретравматизації.
Очікуваний результат	зменшення симптомів тривоги, агресії, замкненості; відновлення базової довіри до дорослих.

Педагогічний кейс-менеджмент

Проблема	труднощі дитини з адаптацією до школи, відставання у навчанні, конфлікти в колективі.
Метод	системна співпраця соціального працівника з вчителями, адміністрацією, іншими фахівцями.

	відбуваються регулярні зустрічі щодо прогресу дитини, створюється індивідуальний план підтримки у школі.
Очікуваний результат	підвищення навчальної успішності, краще розуміння потреб дитини в школі, гармонійна інтеграція в освітній простір.
Розвиток життєвих навичок	
Проблема	недостатня підготовленість дітей до самостійного життя після виходу з ДБСТ.
Метод	навчальні програми з побутових, фінансових, правових, комунікативних навичок. діти проходять індивідуальні та групові заняття, тренінги, практичні вправи, які моделюють реальні життєві ситуації: оплата рахунків, готування їжі, планування бюджету, оформлення документів.
Очікуваний результат	формування автономії, зниження ризику потрапляння у кризові ситуації після досягнення повноліття, підвищення впевненості у власних силах.
Емоційно-фокусувальна соціальна робота	
Проблема	діти не вміють розпізнавати й виражати емоції, мають труднощі з самооцінкою, довірою.
Метод	фокус на емоційних потребах дитини через терапевтичні ігри, роботу з емоціями, безоцінне прийняття. фахівець використовує метафоричні картки, щоденники емоцій, ігрову терапію; навчає дитину розуміти та виражати свої емоції, не пригнічуючи їх.
Очікуваний результат	розвиток емоційного інтелекту, зміцнення психоемоційної стабільності, покращення міжособистісної взаємодії.
Метод «Зон регулювання»	
Проблема	імпульсивна поведінка, агресія, труднощі із самоконтролем у дітей.
Метод	візуальна система емоційного саморегулювання через розподіл емоцій за кольоровими «зонами». дитина вчиться ідентифікувати свій емоційний стан (зелена – спокій, червона – злість тощо) і використовує відповідні техніки (дихання, пауза, малювання) для повернення в «нейтральну» зону.

Очікуваний результат	формування навичок самоконтролю, зменшення конфліктної поведінки, покращення навчальної успішності та комунікації.
Психоосвіта для батьків	
Проблема	батьки не розуміють поведінки дитини з травматичним досвідом, реагують емоційно, посилюючи конфлікт.
Метод	тренінги, індивідуальні консультації, обговорення реальних ситуацій, підготовка до кризових етапів розвитку дитини. навчальні заходи для батьків-вихователів щодо особливостей емоційного розвитку дитини, активного слухання, підтримки без тиску.
Очікуваний результат	підвищення батьківської компетентності, зниження кількості конфліктів, створення більш стабільного, підтримуючого середовища.
Залучення громади та розвиток соціального капіталу	
Проблема	ізолюваність ДБСТ від соціального оточення, упереджене ставлення громади, брак підтримки.
Метод	інтеграція родини в місцеву спільноту, просвітницькі заходи, підтримка через неформальні зв'язки. створення сімейних клубів, зустрічей з іншими родинами, організація соціальних подій, участь у проєктах, соціальна реклама.
Очікуваний результат	формування мережі підтримки для родини, зменшення стигми, покращення якості життя та інтеграції дитини у соціум.

УКРАЇНА
ЧЕРНІВЕЦЬКА МІСЬКА РАДА
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ МІСЬКИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

вул. Сімовича Василя, 19, м. Чернівці, 58002, т/ф (0372) 52 64 34
Е – mail: chmcssdm@gmail.com, Код ЄДРПОУ 26183943

25.10.2024р. № 1799 /02-04

ХАРАКТЕРИСТИКА
Студентки – практикантки
Бойчук Світлани

Бойчук Світлана Романівна, студентка 4 курсу факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, проходила професійно-орієнтовану стажерську практику в Чернівецькому міському центрі соціальних служб з 30 вересня 2024 року по 25 жовтня 2024 року.

За час проходження практики студентка ознайомилися з нормативно-правовою базою Чернівецького міського центру соціальних служб, з нормативними документами державного рівня, які регулюють надання соціальних послуг, зокрема соціального супроводу дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей, родин опікунів/піклувальників, усиновлювачів тощо.

За час проходження практики Світлана проявила себе як відповідальна, організована та ініціативна студентка. Активно брала участь у заходах Центру, демонструючи високий рівень професійної підготовки, впевненості та самостійності у вирішенні поставлених завдань.

Під час організації та проведення заходів студентка показала високий рівень особистої відповідальності, вміння ефективно та творчо працювати в команді. Самостійно розробила та реалізувала плани заходів, успішно провела заняття для дітей з інвалідністю, отримавши схвальні відгуки від учасників та працівників Центру.

Особливо варто відзначити відмінні комунікативні навички, які допомагали налагоджувати контакт як з дітьми, так і з дорослими, що потребували допомоги. Під час роботи з клієнтами Центру Світлана проявляла чуйність і емпатію, що є важливою складовою роботи соціального працівника.

З огляду на вищевикладене вважаємо, що студентка **Бойчук Світлана Романівна** за проходження професійно-орієнтованої стажерської практики заслуговує на оцінку «Відмінно».

Заступник директора центру

Ольга СВИТЛА